

Tálas Péter

Széljegyzet a biztonság szubjektív percepciójának veszélyeiről II.

Az utóbbi hónapokban több olyan közvélemény-kutatás is napvilágot látott, amely – valamilyen vonatkozásában – a magyar társadalom biztonságfelfogásával foglalkozik. A Nemzet és Biztonság 2009. márciusi számának Tatárszentgyörgy után... Széljegyzet a biztonság szubjektív percepciójának veszélyeiről című írásomban a többségi társadalomnak a cigánysággal kapcsolatos előítéletei kapcsán – vagyis a társadalmi biztonságra vonatkozóan – arra próbáltam felhívni figyelmet, hogy komoly veszélyeket rejthet magában, ha a társadalom biztonságpercepciója áthidalhatatlanul távolra kerül a valóságtól, illetve ha a biztonságpercepciót befolyásoló szereplők nem képesek vagy nem akarják megkülönböztetni a szubjektív biztonságot az objektív biztonsági helyzettől. Jelen írásban a biztonság egyéb területein igyekszem bemutatni a szubjektív biztonság jelenlétét, továbbá azt is, milyen módon léptek fel torzító hatása ellen.

A szubjektív biztonság intézményes korlátozása a biztonság katonai dimenziójában

Az 1945 után kialakult hidegháború biztonságfelfogásában az 1962-es kubai rakétaválság idézte elő az első valóban jelentős fordulatot. A Szovjetunió és az Egyesült Államok korabeli lépései ugyanis olyan közel vitték a világot egy atomháborúhoz, hogy az még Washington és Moszkvát is megrettentette. A rakétaválság egyik legfontosabb tanulsága az volt, hogy a biztonság szubjektív megközelítése – például a tévesen értékelt nemzeti katonai politika, a támadószándékok kölcsönös feltételezése, az offenzív és defenzív katonai előkészületek közötti különbségtétel nehézsége – akár katonai konfliktushoz is vezethet. A hidegháborúnak a rakétaválságot követő időszakában a szubjektív biztonságfelfogás hatását csökkenteni kí-

vánó bizalom- és biztonságerősítő intézkedések (CSBMs – confidence- and security-building measures) váltak a válságmegelőzés és válságkezelés fő eszközeivé előbb a Szovjetunió és az Egyesült Államok között, majd az 1970-es évek közepétől a világ egyéb régióiban is.

A bizalom- és biztonságerősítő intézkedések olyan, államok által elfogadott katonai intézkedések, amelyek legfőbb célja, hogy eloszlássák az esetleg katonai konfliktushoz vezető bizalmatlanságot, s ennek érdekében csökkentsék a nemzeti katonai politikák körüli félreértések lehetőségét, átláthatóbbakká téve, illetve úgy módosítva őket, hogy a katonai agresszió lehetősége érzékelhetően csökkenjen.

A biztonság szubjektív felfogását befolyásolni szándékozó bizalom- és biztonságerősítő intézkedéseknek alapvetően három típusát különböztethetjük meg: az információs és kommunikációs, a megfi-

gyelési és ellenőrző, valamint az ügynevezett katonai kényszerítő intézkedéseket.

Az információs és kommunikációs intézkedések célja, hogy elősegítsék a nemzeti katonai képességek és tevékenységek kölcsönös megértését, és megkönnyítsék a felek közötti békeidős és válságkommunikációt. Az információs CSBM-ek jellegzetes formája a nemzeti katonai képességekre, erőkre és fegyverzetekre vonatkozó adatok cseréje, továbbá a fontosabb katonai tevékenységek előzetes bejelentése, a felek közötti katonai kapcsolatok bővítése. A kommunikációs CSBM-ek jellegzetes elemei az ügynevezett kockázatcsökkentő központok, amelyek a fontos információk közvetítéséért és fogadásáért felelősek, továbbá az ügynevezett forródrót-megállapodások, amelyek krízishelyzetekben lehetővé teszik a felek gyors kommunikációját.

A megfigyelési és ellenőrző intézkedések célja a bizalomkeltés, illetve bizalom-erősítés a szemben álló felek között, lehe-

Az 1962-es kubai rakétaválságot követően a forródrótegyezmény veszélyhelyzet esetére állandó felső szintű kommunikációra alkalmas kapcsolatot hozott létre a Kreml és a Fehér Ház között. A nukleáris háború veszélyének csökkentéséről szóló egyezményt 1971-ben írták alá. Ez az egyezmény intézkedett az ország területét elhagyó rakéták kilövésének előzetes bejelentéséről és az azonnali figyelmeztetésről baleset vagy engedély nélküli kilövés esetén. 1987-ben Moszkvában és Washingtonban atomkockázat-csökkentő központokat hoztak létre, amelyek feladata a hadászati ballisztikus rakéták fellövéséről és egyéb információkról szóló tájékoztató továbbítása volt. Két évvel később, a veszélyes katonai tevékenységről és a nagyobb hadászati gyakorlatok bejelentéséről szóló egyezménnyel korlátozásokat vezettek be bizonyos katonai tevékenységekre vonatkozóan, s a két ország arra kötelezte magát, hogy tizennégy nappal korábban bejelenti nehézbombázó repülőgépeinek nagyobb hadászati gyakorlatait.

Arab–izraeli viszonylatban is kétoldalú bizalom- és biztonságerősítő intézkedéseket vezettek be az 1973. októberi háborút követő csapatszétválasztás részeként. A háború után Izrael és szomszédai, Egyiptom, illetve Szíria egy sor katonai korlátozó intézkedést vezetett be. Ilyen volt többek között az ütközőzónák, a demilitarizált övezetek, a csökkentett fegyverzetű zónák létrehozása, a légierők működésének korlátozása, a korai előrejelző megfigyelő rendszerek működtetése az Egyesült Államok által, és nemzetközi megfigyelők telepítése a konfliktus térségébe. Ezeket az intézkedéseket egy sor megállapodásban kodifikálták: az izraeli és szíriai fegyveres erők szétválasztási egyezményében (1974), az izraeli és egyiptomi fegyveres erők szétválasztási egyezményében (1974), az Izrael és Egyiptom közötti ideiglenes megállapodásban (1975), a Camp David-i megállapodásban (1978), valamint az izraeli–egyiptomi békemegállapodásban (1979). 1994-ben Izrael és Jordánia aláírta az izraeli–jordániai békemegállapodást: a két ország kötelezettséget vállalt arra, hogy nem fenyegetik egymást katonai erő alkalmazásával és betartható CSBM-eket dolgoznak ki.

tővé téve, hogy figyelemmel kísérjék egymás rutinszerű, illetve attól eltérő jellegű katonai tevékenységét. Ezek az intézkedések elsősorban azt segítik elő, hogy a felek értelmetlen szándékú katonai előkészületeit ne tekintsék agressziós előkészületnek. A megfigyelő és ellenőrző CSBM-ek általában lehetőséget adnak a feleknek megfigyelők küldésére egymás nagyobb hadgyakorlataira, a kiválasztott létesítmények és helyszínek meglátogatására annak ellenőrzése céljából, hogy nem történnek-e ott tiltott cselekmények, illetve nem tárolnak-e ott tiltott hadfelszerelést.

A katonai kényszerítő intézkedések a nemzeti katonai tevékenységeket és telepítéseket korlátozzák. Céljuk, hogy csökkentsék azoknak a támadó – és különösen a meglepetésszerű – katonai akcióknak lehetőségét, amelyre egyébként az álla-

mok képesek lennének. A katonai kényszerítő intézkedések magukban foglalják a nagyobb hadgyakorlatok számának és méretének, valamint a csapatmozgásoknak a korlátozását, a riadókészültség megszüntetését, továbbá demilitarizált zónák, fegyvermentes övezetek, csökkentett fegyverzetű katonai övezetek létrehozását és a szétválasztási megállapodásokat. A katonai kényszerítő intézkedések végrehajtása egyoldalúan is vállalható. Az első csapástól való tartózkodás vállalása vagy a defenzív védelem politikája például kényszerítő intézkedésnek tekinthető, mivel ténylegesen csökkenti az államok azon képességét, hogy támadó katonai hadműveleteket hajtsanak végre, még akkor is, ha ezek az intézkedések csak az egyik felet kötelezik.

A bizalom- és biztonságerősítő intézkedések mind a mai napig a nemzeti katonai politikákat politikai vagy jogi értelemben korlátozó fegyverzetellenőrzés egyik fontos

Dél-Ázsiában az India és Pakisztán, továbbá az India és Kína között kialakult katonai feszültségek enyhítésére alkalmaztak CSBM-eket. India és Pakisztán között először 1946-ban került sor CSBM bevezetésére, amikor a közös védelmi tanács (*Joint Defence Council – JDC*) informális kommunikációs forródrótot létesített az indiai miniszterelnök és a pakisztáni kormányzó tábornok hivatala között. 1972-ben a Simla-egyezményben a két ország arra kötelezte magát, hogy tartózkodnak a katonai erő alkalmazásától Kasmírban, 1998-ban pedig egyezményt írtak alá a nukleáris létesítmények elleni támadás tilalmáról. 1990-ben az indiai és pakisztáni külügyminiszter közötti magas szintű megbeszélések eredményeként egy sor egyezmény született a légtér-megsértések megelőzéséről, a katonai gyakorlatok, hadgyakorlatok és csapatmozgások előzetes bejelentéséről, továbbá felállítottak egy közös munkacsoportot a fontosabb ügyek megvitatására.

formáját jelentik. A fegyverzetellenőrzés más formáitól eltérően azonban a CSBM-ek inkább a felfogást, a percepciót, semmint a képességeket kívánják alakítani, s mint ilyenek, alapvetően inkább a felek közötti információáramlással függnek össze. Széles körben elfogadott nézet, hogy mivel nem sértenek érzékeny katonai érdekeket, a bizalom- és biztonságerősítő intézkedésekben – szemben a fegyverzetellenőrzés más formáival – könnyebb egyetértésre jutniuk a feleknek, különösen olyan komoly konfliktusok esetében, amikor más megoldások szinte szóba sem jöhetnek.

Meg kell jegyezni azonban, hogy a biztonság szubjektív értelmezésével szemben kiépített nemzetközi intézményrendszer szinte alig befolyásolta az ideológikus megalapozású nemzeti percepciók belső oldalát. Gondoljunk csak Észak-Korea esetére, ahol a phenjani vezetés mindmáig meg van győződve arról (legalábbis ezt sugallják megnyilatkozásai és lépései), hogy a világ vezető hatalmainak – egyenként és külön-külön is – egyik legfontosabb célja Észak-Korea szuverenitásának felszámolása.

Egy régi-új biztonságpolitikai kihívás – a terrorizmus

Ha figyelembe vesszük, hogy az Európa katonai biztonságára vonatkozó jelenleg is érvényes bizalom- és biztonságerősítő intézkedéseket eredetileg az 1975-ben aláírt helsinki záróokmány részeként munkálták ki, elmondhatjuk, hogy a biztonság szubjektív percepciójának torzító hatásával szembeni fellépés kontinensünkön is csupán az első hasonló szovjet–amerikai szerződés megkötése után több mint tíz évvel vált hivatalossá. Általánossá pedig még ennél is később. Egy-egy biztonságpoliti-

kai probléma viszonylag pontos helyi értékének meghatározásához tehát időre van szükség. Nincs ez másképpen az olyan új típusú kihívások esetében sem, mint amilyen például a 2001. szeptember 11. után világszerte első számú biztonsági fenyegetéssé előlépett nemzetközi terrorizmus.

Mint minden biztonságpolitikai problémának, a terrorfenyegetettségnek a megítélése is nagymértékben percepcionális kérdés. Viszonyunk hozzá attól függ, miként tekintünk a terrorizmusra (elfogadjuk-e például, hogy a terrorizmus csak visszaszorítható, de nem számolható fel). Milyen tapasztalatokkal és ismeretekkel rendelkezünk a terrorizmusról (olyan országban élünk-e, ahol gyakoriak a terrorcselekmények, illetve ahol a politika és média gyakran foglalkozik a kérdéssel, vagy olyanban, ahol ezzel éppen ellentétes a helyzet)? Milyen tapasztalataink és ismereteink vannak az ellene való fellépés terén (azt tapasztaljuk-e, hogy az évek során sikerült visszaszorítani a jelenséget vagy azt, hogy nem)? Milyen a viszonya a társadalomnak, amelyben élünk, a politikai erőszak egyéb formáihoz (a hagyományos háborúhoz, a polgárháborúhoz, az államsínyhez, a forradalomhoz, a gerillaháborúhoz, a zendüléshez – hogy a politikai erőszaknak csak a terrorizmustól nyilvánvalóan elkülöníthető eseteit említsük)? És még folytathatnám... Itt és most azonban csupán arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy egy-egy biztonságpolitikai kihívás – jelen esetben a terrorizmus – veszélyességének megítélése döntően függ attól, hogy a kihívással való szembesülés első sokkját követően ismereteink révén milyen mértékű realitással és differenciáltsággal vagyunk képesek megközelíteni és értékelni az adott problémát, mennyire vagyunk képesek szabadulni politikai érzelmeink és előítéleteink fogságából.

A George W. Bush által 2001. szeptember 11. után a nemzetközi terrorizmus ellen meghirdetett háborút ma nem azért tartja hibásnak (ha tetszik biztonságpolitikai szempontból hibásan szubjektívnek) számos szakértő, mert a neokonzervatív washingtoni vezetés meghirdette. Sokkal inkább azért, mert akkor is ragaszkodott eredeti elképzeléseihez, amikor az azok szerint kialakított politika kontraproduktívra vált. Vagyis nem tanult a tapasztalatokból, de ha mégis, csak nagyon lassan és keveset. Például mindvégig fenntartotta, sőt főbb képviselői máig fenntartják azt az álláspontjukat, hogy az Egyesült Államokban állandósult az erős terrorfenyegetettség, hogy a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem alapvetően katonai kérdés, s az afganisztáni és az iraki háború a terrorizmus ellen folyik. Fenntartották és fenntartják annak ellenére, hogy a statisztikai adatok nem támasztják alá az Egyesült Államok állandósult terrorfenyegetettségére vonatkozó állításukat. Annak ellenére, hogy tekintélyes biztonságpolitikai kutatóközpontok – a brit *Oxford Research Group* már 2005-től, de 2008 nyarán már az amerikai *RAND Corporation* is – igen meggyőzően mutattak rá arra, hogy a katonai megoldások erőltetése a terrorizmussal szemben nem vezethet eredményre. S annak ellenére is, hogy 2006 óta már a mértékadó amerikai média is egyértelműen síta-szunnita polgárháborúról beszél Irak kapcsán, nem pedig terrorizmusról.

Persze nem csupán a Bush-adminisztráció közelítette meg erős szubjektívizmussal a terrorizmus kérdését. Nemzetközi szinten 2001. szeptember 11. után például Európa is a legjelentősebb új veszélyként tüntette fel a terrorizmust, jóllehet egy Nyugat-Európában több mint harminc éve ismert, ráadásul az 1990-es évek végétől – például Észak-Írországon – éppen visszaszoruló-

ban lévő jelenségről volt szó. 2003-ban az Európai Biztonsági Stratégia (ESS) megfogalmazói öt kulcsfontosságú biztonsági fenyegetéssel számoltak, első helyen említve a terrorizmust. Biztonsági prioritáslistájukon paradox módon még az olyan országok is első helyre tették a terrorizmust – így például Csehország, Lengyelország, Litvánia, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia –, melyek a legkevésbé voltak kitéve e fenyegetésnek, így a legkevesebb információval rendelkeztek róla. Nem véletlen, hogy ez utóbbiak sok más, az említett listán szereplő fenyegetéssel, potenciális fenyegetéssel vagy kockázattal szemben a terrorfenyegetettséget felettébb általános formában, okainak részletesebb kifejtése nélkül szerepeltették vonatkozó dokumentumaikban. Ezzel egészen nyilvánvalóan azt a benyomást keltették, hogy a legtöbb esetben sokkal inkább a nemzetközi elvárásoknak való megfelelés szubjektívizmusa, egyfajta házi feladat jellegű teljesítési kényszer motiválta a szerzőket, s kevésbé az említett fenyegetésre vonatkozó konkrét vizsgálatok és elemzések eredményei. Szerencsétlen módon a 2004. márciusi madridi, majd pedig a 2005. júliusi londoni terrortámadások ráadásul megerősíteni látszottak a terrorizmus egy új és pusztítóbb korszakának kezdetére vonatkozó – s visszatekintve egyértelműen túlzó – előrejelzéseket.

Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy a leginkább terrorfenyegetett európai országok nemzeti szinten még 2001. szeptember 11. után is igyekeztek ragaszkodni saját, az 1960-as évektől történetileg kialakult terrorizmuspercepciójukhoz. Ez nem csupán a terrorizmus jelenségének, okainak és terrorizmusellenes küzdelemnek eltérő amerikai és európai interpretációjában érhető tetten, de legfőképp abban a tényben, hogy az európai nemzeti terroriz-

musokkal szembeni fellépést az európaiak mindig külön kezelték a nemzetközi terrorizmusellenes harctól, s irányítását soha nem engedték át az Egyesült Államoknak. Ezzel gyakorlatilag maguk is elismerték, hogy a washingtoni adminisztráció még véleményük szerint is túlságosan szubjektíven közelíti meg a kérdést.

Az elmúlt esztendőben ugyanakkor a szakértői elemzéseken túl is számos jelét láthatjuk annak, hogy változik és differenciálódik a nemzetközi közösség eddigi megközelítése. A percepció változása talán a lakosság szintjén a legszembetűnőbb: 2008-ban az amerikaiak a terrorfenyegetettséget már csak a tizedik helyre sorolták az Egyesült Államokat érintő legfontosabb kérdések között, s ugyanakkor az amerikaiaknak 6–9, az európaiaknak pedig alig 7 százaléka jelölte meg a terrorizmust a félelem legfőbb forrásaként. Politikai szinten azonban a változások egyelőre ennél még jóval kisebb mértékűek és látványosak. Mindenesetre az új adminisztrációnak a korábbi washingtoni politikától való elmozdulását jelzi, hogy Barack Obama a terrorizmus elleni háború fő frontját Afganisztánban jelölte meg, és ígéretet tett a guantánamói fogolytábor bezárására, illetve a terrorizmussal gyanúsított személyek törvénytelen eszközökkel való kihallgatásának betiltására. Ez kétségtelenül előrelépés, még akkor is, ha abban már megoszlanak a szakértői vélemények, hogy az Afganisztánban folyó harcokat jogosan nevezi-e az amerikai politika továbbra is terrorizmusellenes küzdelemnek. A kormányellenes fegyveres harc résztvevői között ugyanis igen különböző motivációjú csoportokat, iszlám nacionalistákat, hatalomra törő hadurakat, az ópiummák-termelés elleni fellépés következtében egzisztenciájukat veszítőket, megélhetési lázadókat, s persze az al-Káidával

ideológiai vagy operatív kapcsolatokat ápoló arab és más külföldi fanatikusokat is találhatunk. Szintén a változás jelének tekinthető a Scotland Yardnak az a 2008. júliusi bejelentése, mely szerint a terrorizmus fenyegetésénél is nagyobb gondot jelentenek London számára a késsel elkövetett gyilkosságok. Elmozdulásként értékelhető az is, hogy az Európai Tanács által 2008 decemberében elfogadott, az európai biztonsági stratégia végrehajtásával foglalkozó jelentés a biztonsági fenyegetések között a nukleáris proliferáció után már csak a második helyen foglalkozik a terrorizmus kérdéskörével.

Abban több tényezőnek is komoly szerepe lehet, hogy a nemzetközi közösségnek az Egyesült Államok korábbi vezetése által erősen befolyásolt terrorizmuspercepciója módosulóban van. Ezek közül alighanem az egyik legfontosabb, hogy változott a politika és a média hozzáállása a terrorizmushoz. Az új washingtoni adminisztráció például láthatóan már nem kívánja ráerőltetni sem az amerikai társadalomra, sem pedig az amerikai médiára a „terrorizmus elleni háború” mindenek feletti fontosságát. Olyannyira nem, hogy 2009 márciusától a „terrorizmus elleni háború” (*war on terror*) szóösszetétel helyett már a Pentagonban is egyre gyakrabban használják a „tengerentúli elhárító művelet” (*overseas contingency operation*) kifejezést.

Az amerikai média is kevesebbet foglalkozik a terrorizmussal (a *journalism.org* felmérése szerint a belföldi terrorizmus kérdése utoljára 2007 nyarán volt hosszabb időn, közel egy egész negyedéven át vezető hír). Talán még ennél is fontosabb, hogy a 2004 áprilisában kirobbant Abu Graib-i botrány óta egyre differenciáltabb képet igyekeznek adni a jelenségről. Mindez nem jelenti persze azt, hogy időről időre egy-egy esemény kapcsán ne hasz-

nálná ki a téma adta szenzáció lehetőségét (legutóbb épp a 2009. május 11. és 17. közötti héten, Dick Cheney volt alelnök megnyilatkozásai kapcsán volt mindent maga mögé utasító címlapsztori a belföldi terrorizmus), de egyre inkább helyi értékén igyekeznek kezelni a problémát.

S végül nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy az egyes társadalmak biztonsággal kapcsolatos prioritásai is gyorsan, dinamikusan és komoly mértékben változhatnak. Így azután a 2007 nyarán megindult, 2008 tavaszán pedig a Bear Stearns befektetési bank bedőlésétől robbanásszerűen felgyorsult pénzügyi-gazdasági válság természetesen az Egyesült Államokban is tartósan felülírta a társadalom biztonságpreferenciáit, háttérbe szorítva a terrorizmus kérdéskörét.

A magyar biztonságpercepció vadhajításáról

Nemzetközi és hazai felmérések szerint a magyar társadalom az európai – ezen belül a saját régióbeli – társadalmakhoz képest kifejezetten bevándorlóellenes. A *European Social Survey (ESS)* 2006-os felmérése szerint a magyar lakosság nagy hányada gondolja úgy, hogy a bevándorlók rossz hatással vannak a gazdaságra, és hazánk rosszabb hely lett annak következtében, hogy az elmúlt években más országokból származó emberek telepedtek le nálunk. Az európai középmezőnyben végeztünk viszont annak megítélésében, hogy a bevándorlók gazdagítják-e országunk kulturális életét. Az ESS felmérése szerint a vizsgált 24 európai ország rangsorában Magyarország ezzel együtt is a második legelőítéletesebb közvéleménnyel jellemezhető országnak mutatkozott (Oroszország után, és Ciprussal holtver-

senyben). A hazai felmérések is hasonló eredményeket mutatnak. A Tárki felmérése szerint a magyar lakosság 32 százaléka tekinthető idegenellenesnek (egyetért azzal, hogy *az országba menedékkérő ne tehesse be a lábát*), csupán 10 százalék tekinthető idegenbarátnak (egyetért azzal, hogy *minden menedékkérőt be kell fogadni*), 58 százaléka pedig mérlegelné a menedéknyújtását, illetve megtagadását attól függően, hogy milyen nemzetiségű, vagy mely etnikai csoporthoz tartozik a menedékkérő. A legelőítéletesebben szemlélt csoportok közé – akiket a magyar lakosság többsége távol tartana országunktól – az arabok, az oroszok, a románok és a kínaiak tartoznak. A felmérések szerint a lakosság előítéletességében a konkrét tapasztalatokon alapuló ellenszenvnél jóval erősebb az ismeretlenről való félelem és idegenkedés, amit jól jelez, hogy a megkérdezettek többsége még a nem létező pirézeket sem kívánja befogadni...

A magyar lakosság idegenekkel szembeni előítéletessége tehát – miként arra *Láttelelet 2008. Kutatási összefoglaló az előítéletesség és az intolerancia hazai helyzetéről* c. munkájukban a *Political Capital* kutatói is rámutatnak – többnyire „virtuális” jellegű és szimbolikus természetű. Nemigen lehet más, hiszen a valamilyen státus-

ban bevándorlónak számító külföldiek aránya a teljes lakosságszámhoz viszonyítva mindössze 1,7 százalék, ami nemzetközi összehasonlításban gyakorlatilag jelentéktelen. Ráadásul a rendszerváltást követően bevándoroltak túlnyomó többsége határon túli magyar volt, s integrálásuk nem okozott különösebb gondot. A magyar lakosság idegenekkel szembeni „virtuális” és szimbolikus előítéletessége – a magyar migráció történet negatív tapasztalatai mellett tehát – alighanem döntően a migrációval és a bevándorlókkal kapcsolatos társadalmi és politikai diskurzusok eredményeként formálódott és formálódik ma is. A *Political Capital* kutatói joggal emlékeztetnek arra, hogy a hazai politikai szereplők gyakran rájátszottak a migrációval kapcsolatos társadalmi félelmekre. 2002-ben az ellenzéki MSZP 23 millió román munkavállaló érkezését vizionálta, 2004-ben pedig – immár kormánypártként – szintén a külföldi munkavállalókkal szemben kampányolt a kettős népszavazás kapcsán. A jobboldalon 2007-től vált folyamatosná az Európán kívüli – főként a kínai – bevándorlókkal való riogatás. Mindezek jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar lakosság többsége mind a közbiztonsági, mind a munkaerő-piaci, mind a kulturális szempontokat tekintve előítéletes

A Magyarországra érkező különböző etnikumú menekültek befogadását elutasítók aránya (a mérlegelők körében, %)

	2006. június	2007. február	2008. szeptember
Arab	82	87	83
Kínai	79	81	81
Orosz	75	80	76
Román	71	77	75
Piréz	59	68	66
Határon túli magyar	4	4	6

Forrás: TÁRKI Omnibusz-kutatás, 2006. június, 2007. február és 2008. szeptember

a migránsokkal szemben. Mivel a jövőbeni demográfiai trendek gyorsan felülírhatják eddigi kényelmes helyzetünket, s ez a jelenlegi előítéletek fennmaradása esetén komoly kockázatokat rejt magában, kulcsfontosságúnak tűnik a migrációval és a bevándorlókkal kapcsolatos hazai diskurzus gyors és tudatos átalakítása, minde nélkül az előítéletekre alapozott és félelmet generáló migránskép megváltoztatása.

A *Századvég – Forsense* 2009. áprilisi felmérése szerint a magyar lakosság kifejezetten kedvezőtlennek látja az ország közbiztonsági helyzetét. A válaszadók a közbiztonság országos helyzetét csupán 37 pontra értékelték egy nullától százig terjedő skálán. Legkedvezőtlenebbnek a fővárosiak (35 pont) és a falvakban (36 pont) élők ítélték az országos állapotokat, a megyeszékhelyeken viszont az átlagnál valamennyivel jobbnak látják (42 pont) a helyzetet. Területi bontásban nézve a nyugat-dunántúliak 43, a dél-alföldiek pedig 40 pontra értékelték az országos helyzetet, még az Észak-Alföldön élők csupán 34 pontra, az Észak-Magyarországon lakók pedig 35 taksálták az általános közbiztonsági helyzetet.

A közbiztonság helyi szintű megítélése az országosnál 17 ponttal volt kedvezőbb, itt 54 pont az értékelések átlaga. A helyi közbiztonságról a városokban élők voltak a legrosszabb (52 pont), a megyei jogú városok lakosai pedig legjobb véleménynyel (58 pont). Bár helyi szinten is az észak-alföldiek és az észak-magyarországiak biztonságérzete volt a legrosszabb (48–48 pont), de még ezekben a térségekben is 14, illetve 13 pont különbséget mutatott a közbiztonsági helyzet országos és helyi szintű megítélése. A harmadik legalacsonyabb eredményt, 53 pontot Közép-Dunántúlon mérték.

Mindeközben az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium adatai szerint Magyarországon az elmúlt tíz esztendő során 2008-ban volt a legalacsonyabb az ismertté vált bűncselekmények (408 407), a sértett személyek (211 455), a szándékos emberölések (147), a közterületen elkövetett bűncselekmények (120 700) és a személygépkocsi-lopások száma (5809). Igaz, a másik oldalon bizonyos bűncselekménytípusok esetében 2008 folyamán emelkedett az elkövetések száma: 15 százalékkal a garázdaság (10 786), 14 százalékkal a szándékos testi sértések (12 791), 10,5 százalékkal a lakásbetörések (19 239) és 0,3 százalékkal a rablások (kb. 3250) terén. Persze rögtön hozzá kell tennünk, hogy a hatóság előtt ismertté vált bűnözési adatok nem azonosak a tényleges bűnözéssel. Ezek a számok tehát nem mutatják a latenciában maradt bűncselekményeket, amelyek valójában megtörténtek, ügyükben azonban nem indult eljárás. Gyanítom azonban, hogy a közbiztonság országos helyzetének negatív megítélésében aligha van szerepe a statisztikai adatoknak (miként alighanem pozitív esetben sem lenne). Valószínűtlen ugyanis, hogy – mondjuk – a szombathelyi lakosok tisztában lennének Nyíregyháza, vagy a soproniak Szeged közbiztonsági helyzetével. Márpedig a Századvég – Forsense felmérése kapcsán a legizgalmasabb kérdés az, mi az oka annak, hogy a magyar lakosság saját lokális biztonságánál jóval negatívabban ítéli meg az országos helyzetet – vagyis a közbiztonságnak azt a szintjét, amelyről döntően a médiából és politikai közbeszédből szerzi, szerezheti információit. Az utóbbi mondat persze egyben válasz is a feltett kérdésre, vagyis a magyar lakosságnak a közbiztonságról alkotott szubjektív képét – hasonlóan a be-

vándorlóképhez – alapvetően a média és politikai diskurzus formálja.

Nyugalmasabb időszakban mindez talán nem foglalkoztatná a hozzám hasonló, szűk szakmai szempontból alapvetően a nemzetközi biztonsággal foglalkozó elemzőket. Ma azonban a gazdasági világválság időszakát éljük, s ilyen időkben a média és a politikai diskurzusok által befolyásolt szubjektív biztonság negatívumai a nemzetközi tapasztalatok szerint hatványozottan hatnak. S a helyzet ebből a szempontból igazán lehangoló. Ha ugyanis a társadalmi diskurzus főszereplője a biztonság egy olyan részterületén sem képesek pozitívan befolyásolni a magyar lakosság véleményét, mint a virtuális és szimbolikus idegenellenesség – ami ok ugyan a szégyenkezésre, de a gyakorlatban korántsem olyan romboló, mint első pillanatban tűnik (a kínaiakat például nem szeretjük, de egyre többen vásárolunk tőlük) –, mit kezdenek az olyan valóban húsba vágó kérdésekkel, mint a gazdasági világválság, a cigány és a többségi társadalom egyre feszültebb viszonya, vagy a magyar lakosságnak a lokális biztonsággal való elégedetlensége.

S ha már a gazdasági világválságnál tartunk: válságok időről időre bekövetkeznek, mert természetes, üzemszerű velejárói a piacgazdaságnak. Akkor is, ha jól működik a piacgazdaság, akkor pedig még inkább, ha – ilyen vagy olyan okoknál fogva – rosszul. A kérdés tehát nem az, miért van válság, hanem legfőképpen az, hogy milyen helyzetben és állapotban találja az egyes társadalmakat. A magyar társadalmat, a magyar politikai elitet és magyar médiát felkészületlenül érte a válság. Számos szakértő mellett erre a következtetésre jutott a Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola Kommunikációs Elemzések Központjának 2009 áprili-

sában bemutatott tanulmánya is, amely – a 2008. augusztus 1. és 2009. január 1. között megjelent közszereplések és sajtótudósítások felhasználásával – a pénzügyi világválság magyarországi társadalmi kommunikációját elemezte felettébb aprólékosan. A szerzők egyik fő megállapítása szerint a pénzügyi világválság kommunikációja Magyarországon megjelenésétől kezdve a hazai politikai csatározások terepévé és eszközévé vált. Talán ennél is súlyosabb probléma, hogy a politikai érdekek és szándékok, a hatalmi célok és ambíciók – a kormány és az ellenzék részéről egyaránt – rendre felülírták a válsághelyzet korrekt bemutatásának szempontjait. Ilyen körülmények között a magyar tömegmédia sem tudott felnőni a válság igényelte kommunikációhoz. S itt nem csak arra gondolok, hogy az elmúlt években Magyarországon is meghonosodott *bad news is good news* elve alapján működött továbbra is, előszeretettel mutatva be a legkülönbözőbb lehetséges katasztrófa-forgatókönyveket. Sokkal inkább arra, hogy a tényleges helyzet (az objektív valóság) „működő” értékelésének hiányában a közvélemény reagálása, a nyilvánosság értékelésének (a szubjektív valóság) álláspontjai lettek meghatározók a kommunikációjában. Márpedig az régóta közismert: válsághelyzetekben a kommunikáció fő feladata éppen az objektív és szubjektív valóság közötti úgynevezett kritikus tér kitöltése és szűkítése, hogy a közönség által észlelt látszat egyre közelebb kerüljön a valóságos helyzethez. Ellenkező esetben ugyanis a kritikus teret szélesítő kommunikáció könnyen olyan pánikállapotot idézhet elő, ahol a váratlan hatásoktól és eseményektől hirtelen támadó félelem társadalmi méretű működés-képtelenséget, bénultságot idéz elő, tovább mélyítve a válságot.

Pedig a közhiedelemmel ellentétben a válság időnként jó dolog. Lehetőség egyfajta újrakezdésre. A nagy fordulópontok gyakran kényszerítik az embert újszerű gondolkodásra, orientáló értékeinek újradefiniálására.

Paradox módon a kelet-közép-európai társadalmak – köztük mi, magyarok is – ezt a fordulatot elsősorban a politikai elitjüktől várják, holott lehet, hogy magunkon kellene kezdenünk. ■

Irodalom

- Goldblat, Jozef: Arms Control: The New Guide to Negotiations and Agreements. *PRIO SIPRI*, 2002.
- Rogers, Paul: Endless War. The global war on terror and the new Bush Administration. *Oxford Research Group, Briefing Paper*, March 2005. http://www.oxfordresearchgroup.org.uk/publications/briefing_papers/pdf/endlesswar.pdf
- Jones, Seth G. – Libicki, Martin M.: *How Terrorist Groups End. Lesson for Countering al Qa'ida*. Santa Monica, 2008, RAND Corporation.
- Látélet 2008*. Kutatási összefoglaló az előítéletesség és az intolerancia hazai helyzetéről. Political Capital, 2008.
- Az idegenellenesség mértékének alakulása a rendszerváltástól napjainkig. *Tárki*, 2008. szeptember 24. <http://www.tarki.hu/hu/news/2008/kitekint/20081001.html>.
- Kedvezőtlen a közbiztonság állapotának megítélése. *Századvég – Forsense*, 2009. április 28. <http://www.szazadveg.hu/kutatas/alap.php?id=873>.